

KIRSAL VE İL MERKEZİNDE YAŞAYAN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN UMUT DÜZEYLERİNİN AILEDEN ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYİNE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Gülşah KEMER
Gökhan ATİK

ÖZET

Bu araştırmanın amacı kırsal bölgede ve il merkezinde okuyan lise öğrencilerinin umut düzeylerinin aileden algılanan sosyal destek düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Çalışmanın örneklemini Ankara merkez ilçe ve dış ilçede (kırsal) yer alan iki liseden 2004-2005 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 375 kız ve 354 erkek öğrenci olmak üzere toplam 729 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilere kişisel bilgi formu, Umut Ölçeği, Durumluk Umut Ölçeği ve Aileden Algılanan Sosyal Destek Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin umut düzeyleri aileden algılanan sosyal destek düzeyi ve yaşadıkları bölgeye göre anlamlı bir farklılık gösterirken, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir.

Anahtar sözcükler : Durumluk umut, sürekli umut, aileden algılanan sosyal destek.

SUMMARY

The aim of this research is to investigate if there is difference between the rural and urban area high school students' hope levels in terms of their perceived social support from parents. The sample of the study is composed by 375 female and 354 male, totally 729, 2004-2005 educational year students of two highschools from rural and urban areas of Ankara. Demographic Information Form, Hope Scale, State Hope Scale, and Perceived Social Support Scales are employed to the students. The results of the study indicates that there is a significant difference in students' hope levels in terms of their perceived social support from parents and the area they live; however, there is no gender difference found out.

Key words : State hope, dispositional hope, perceived social support from parents.

GİRİŞ

Umut sözcüğü dilimizde geleceğe yönelik olumlu yönde beklenti sahibi olma çağrışımı yapar. Ülkemizde çok fazla çalışılmayan umut kavramı, kuramsal olarak günlük dildeki bu çağrışımından farklılık gösterir. Kuramsal geçmişi 13. yy'a kadar dayanan umut çeşitli kuramcılar tarafından farklı farklı tanımlanmıştır:

“İyi olma duygusu veren ve kişiyi harekete geçirmek için güdüleyen bir özellik” (Frank, 1968)

“Hedefe ulaşma beklentisinin duygusal ögesidir” (Romero, 1989; akt. Akman ve Korkut, 1993)

Bu tanımlamalarda vurgulanan duygusal içeriğin yanı sıra bilişsel içerik de bazı araştırmacılar tarafından esas alınmıştır. Araştırmada kullanılan umut ölçeklerini geliştiren Snyder ve arkadaşlarına (1991) göre umut iki boyutlu ele alınması gereken bir kavramdır. Umudun ilk boyutu “hedefi elde etmeyi isteme ve hedefi elde edebilmek için kendisinde güç hissetme” olarak tanımlanırken, bu boyut “agency” olarak adlandırılmıştır. “Pathways” olarak isimlendirilen diğer boyut ise “hedefi elde edebilmek için yollar bulabilme becerisi” olarak tanımlanmıştır. Bu iki boyutu ele aldığımızda umut “hedefe ulaşabileceğine yönelik karar verme ve hedefe ulaşabilecek yolları planlamaya ilişkin duyumlardan türeyen bilişsel bir yapı” olarak tanımlanmaktadır (Snyder ve ark., 1991).

Umuda ilişkin yapılan çalışmalar çoğunlukla yurtdışında yoğunlaşmıştır. Araştırma sonuçlarına göre umut yüksek akademik başarı ve psikolojik uyumu yordamanın yanı sıra fiziksel hastalıkların önlenmesinde, ortaya çıkarılmasında ve tedavisinde önemli rol oynamaktadır (Irwing, Snyder & Crowson, 1998; Snyder, Irwing & Anderson, 1991; Snyder, Sympson, Ybasco, Borders, Babyak, & Higgins, 1996).

Curry, Snyder, Cook, Ruby, ve Rehm (1997) üniversite öğrencilerinin umut düzeylerinin, akademik ve spor performanslarının yanı sıra psikolojik ve fiziksel iyilik hallerini olumlu yönde yordadığını ortaya koymuşlardır.

Uzunlamasına yapılan benzer bir çalışmada (Snyde, Feldman, Shorey, & Rand, 2002) umut ölçeği sonuçlarının, giriş sınavı sonuçları kontrol edildikten sonra, daha iyi genel akademik ortalamayı yordadığı bulunmuştur. Yine aynı çalışmada, umut düzeyi göreceli yüksek öğrencilerde mezun olma ve okuldan atılmama oranının daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Ülkemizdeyse, Denizli (2004) durumluk ve sürekli umudun kız öğrencilerin sınav kaygılarının duyusallık boyutunu yordamakta, kuruntu boyutunuysa sadece durumluk umudun yordadığını ortaya koymuştur. Öte

yandan aynı çalışmada erkek öğrencilerin durumluk ve sürekli umut düzeylerinin sınav kaygısının her iki boyutunu da yordadığı bulunmuştur.

Denizli'nin (2004) çalışmasında kız ve erkek öğrenciler arasında durumluk ve sürekli umudun yordayıcı güçleri açısından bir farklılaşma ortaya konmasına rağmen Snyder ve arkadaşları (1996) tarafından yapılan çalışmada durumluk umut açısından anlamlı bir cinsiyet farkı gözlenmemiştir.

Yapılmış araştırmalara ve kuramsal çerçeveye dayanarak umut düzeyinin aileden algılanan sosyal destek düzeyi açısından farklılık göstermesi yönündeki beklenti yadsınmaz. Ancak gerek yurtdışında gerekse Türkiye'de bu yönde yeterli çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, bu çalışmada elde edilecek sonuçlar iki ayrı bölgede çalışmakta olan rehberlik servislerine yeni bir kaynak oluşturmanın yanı sıra rehber öğretmen-aile ve rehber öğretmen-öğrenci ilişkisinde yapılabilecek düzenlemelere yeni bir boyut kazandıracaktır.

Araştırma sonuçlarına göre umut düzeyinin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin çelişkili bulgular söz konusudur. Bu araştırmanın kız ve erkek çocukların umut düzeylerinin aileden algılanan sosyal destek düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik literatüre katkıda bulunması beklenmektedir.

Gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında yapılan çalışmaların kırsal bölge ve il merkezinde okuyan çocukların umut düzeylerine ilişkin bir karşılaştırmaya gidilmemiş olması, bu çalışmanın bu alanda ilk olmasına neden olmuştur. Sonuç olarak elde edilecek bulguların, hem kırsal-il merkezi karşılaştırması açısından, hem umudun aileden algılanan sosyal destek düzeyine göre değerlendirilmesi açısından, hem de kız ve erkek çocuklarının umut düzeylerinin aileden algılanan sosyal destek düzeyine göre karşılaştırılmaları açısından literatüre katkıda bulunması beklenmektedir.

Bu araştırmanın amacı kırsal bölgede ve il merkezinde okuyan lise öğrencilerinin umut düzeylerinin aileden algılanan sosyal destek düzeyine göre değişiklik gösterip göstermediğini incelemektir.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Araştırmada olasılığa dayanmayan örnekleme yöntemi kullanılarak, bir merkez ilçe ve bir dış ilçede (kırsal) yer alan iki lise örneklem olarak seçilmiştir. 2004-2005 Eğitim-Öğretim yılında bu uygulama yapılmıştır. Toplamda 375 kız öğrenci ve 95 erkek öğrenci 354 olmak üzere toplam 729 öğrenci bu araştırma örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin okudukları okulun yeri ve cinsiyete göre dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Okudukları Yere ve Cinsiyete Göre Dağılımı

		Cinsiyet		Toplam
		Kız	Erkek	
Okul	Kırsal	209	166	375
	İl Merkezi	194	160	354
Toplam		403	326	729

Veri Toplama Araçları

Umut Ölçeği, Akman ve Korkut (1993) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek 6 maddeden oluşmakta ve orjinalinden farklı olarak 1 faktör yapısı göstermektedir. Likert tipi derecelendirmeye uygun olan ölçek maddeleri "1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Kısmen Katılmıyorum, 3=Kısmen Katılıyorum, 4= Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde değerlendirilmektedir. Ölçekten elde edilen yüksek puan yüksek umut düzeyine, düşük puan da düşük umut düzeyine işaret etmektedir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .65 bulunurken, 4 hafta arayla yapılan uygulama sonucunda test-tekrar test korelasyon katsayısı .66 bulunmuştur (Akman ve Korkut, 1993).

Durumluk Umut Ölçeği, Denizli (2004) tarafından Türkçeye adapte edilmiştir. 12 maddeden oluşan ölçek, 2 faktörlü bir yapı göstermektedir. Umut Ölçeği ile aynı likert tipi decerlendirmeye uygun olan maddelerden 4'ü dolgu madde olduğu için puanlanmamakta diğerleri aynı şekilde puanlanmaktadır. Ölçekten elde edilen yüksek puan belli bir durum karşısında yüksek umut düzeyini, düşük puan ise düşük umudu göstermektedir. Ölçeğin iç tutalık katsayısı ölçeğin tamamı için .48 bulunurken, "pathways" boyutu için .58, "agency" boyutu için .66 bulunmuştur (Denizli, 2004).

Aileden Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Güngör (1996; akt. Ünüvar, 2003) tarafından Türkçe'ye uyarlanan bir ölçektir. Toplamda 47 maddeden oluşan ölçek, 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; duygusal desteğe ihtiyaç duyma, benlik saygısı ile duygusal destek, duygusal desteğe güvenme, bilgisel destek, aktif duygusal destek ve araçsal destektir. Ölçek likert tipli bir ölçektir. Maddeler "Hiç doğru değil=1, doğru değil=2, Kısmen doğru=3, Doğru=4, Çok doğru=5" olarak değerlendirilmektedir. Ölçekteki on madde tersten puanlanmaktadır. Puanların yüksek olması sosyal destek algısının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısına bakıldığında Duygusal Desteğe İhtiyaç Duyma boyutunda .83, Benlik Saygısıyla İlgili Destek boyutunda .85, Duygusal Desteğe Güvenme boyutunda .85, Bilgisel Destek boyutunda .79, Aktif Duygusal Destek boyutunda .82, Araçsal Destek boyutunda .68 bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarında tutarlılığın; Duygusal Desteğe İhtiyaç Duyma boyutunda .19 ile .62, Benlik Saygısıyla İlgili Destek

boyutunda .24 ile .59, Duygusal Desteğe Güvenme boyutunda .15 ile .65, Bilgisel Destek boyutunda .28 ile .60, Aktif Duygusal Destek boyutunda .33 ile .80, Araçsal Destek boyutunda ise .18 ile .47 arasında değişmektedir. Sonuç olarak, ölçeğin güvenilir ve tutarlı bir ölçek olduğu görülmüştür.

Verilerin Toplanması

Durumluk Umut Ölçeği, Sürekli Umut Ölçeği, Aileden Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve kişisel bilgi formu sınıf öğretmenleri aracılığıyla sınıf ortamında uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler parametrik istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Bu amaçla, bağımlı değişkenlerdeki popülasyon ortalamalarının herbir faktör düzeyinde değişip değişmediğini görmek için çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) kullanılmıştır. MANOVA'nın sayıltılarını test etmek için öncelikle univariate-multivariate aykırılık testi yapılmıştır. Veri setinden univariate aykırı değerler $V_{.001} = 3,29$ değerini aşan 7 gözlem univariate aykırı değer olarak tanımlanmış ve veri setinden çıkartılmıştır. Multivariate aykırı değerler incelemesinde *Mahalanobis Distances* testi yapılmıştır. Chi-square $df(2) = 13,82$ değerini aşan 1 gözlem multivariate aykırı değer olarak tanımlanmış ve veri setinden çıkartılmıştır. Bunun sonucunda $N = 737$ 'den $N = 729$ 'ya düşmüştür. Daha sonra Kolmogrov-Simirnov normallik, Levene'nin Hata Varyanslarının Homojenliği Testi ve Box'ın kovaryans matrislerinin eşitliği testleri yapılmıştır. Veriler SPSS 13 for Windows istatistiksel programı kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Bağımlı değişkenlerin (umut puanlarının) cinsiyet, kırsal/kent merkezi ve sosyal destek seviyesine göre değişip değişmediğini belirlemek için çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmıştır. Bağımlı değişkenler (durumluluk-süreklilik umut) multivariate normal dağılım göstermemesine rağmen bir gözdeki N sayısı >15 olduğu için MANOVA'nın normaliteye karşı güçlü olduğuna karar verilmiştir. Bağımlı değişkenler arasında popülasyon varyans ve kovaryanslarının bağımsız değişkenlerin tüm düzeylerinde aynı olduğu sayıltısı Box's M istatistiği kullanılarak test edilmiş, bu sayıltının ihlal edildiği görülmüş (Box's M = 78,43 $F(33, 422387) = 2,34$, $p = .000$), bu ihlalin normallik (normality) sayıltısının karşılanmadığından kaynaklanabileceği varsayılmış, analizler sırasında bu sayıltıya dayanmayan Pillai's Trace katsayısından (Pillai's Trace = .008, $F(2,716) = 2,97$, $p = .052$) yararlanılmıştır. Pillai's Trace multivariate etkiyi test etmek için kullanılmıştır.

Bağımlı değişkenlerdeki popülasyon ortalamalarının iki cinsiyet için de aynı olduğu hipotezi kabul edilmiştir. Cinsiyet açısından umut puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yani cinsiyetin kız ya da erkek olması umut puanlarını anlamlı bir şekilde değiştirmemektedir. Multivariate $\eta^2 = .008$ $F(2, 716) = 2,97$, $p = .052$. Umut değişkenlerindeki multivariate varyansının .008'i cinsiyet faktörü ile ilişkilidir. Yani cinsiyet umut değişkenlerinin .008'ini açıklamaktadır. Yerleşim bölgeleri açısından (kırsal/il merkezi) umut puanları anlamlı bir farklılık göstermektedir. Multivariate $\eta^2 = .022$, $F(2, 716) = 8.05$, $p = .000$. Umut değişkenlerindeki multivariate varyansın .022'si yerleşim bölgesi faktörü ile ilişkilidir. Bu da yerleşim bölgesi (kırsal/il merkezi) umut değişkeninin .022'sini açıklıyor. Aileden algılanan sosyal destek seviyesine göre umut puanları anlamlı bir farklılık göstermektedir. Multivariate $\eta^2 = .043$ $F(4, 1434) = 16,1$, $p = .000$. Umut değişkenlerindeki multivariate varyansın .043 'ü aileden algılanan sosyal destekle ilişkilidir. Yani aileden algılanan sosyal destek umut değişkenlerinin .043'ünü açıklıyor. Bu durumda iki değişkenin (kırsal-merkez yerleşim bölgesi ve aileden algılanan sosyal destek) temel etkileri anlamlı, cinsiyet ve diğer değişkenlerin ikili ve üçlü etkileşimleri anlamsız olduğu görülmektedir.

MANOVA'ya follow-up test olarak herbir bağımlı değişken için varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bonferroni yöntemi kullanılarak her ANOVA .025 düzeyinde test edilmiştir. Cinsiyet açısından durumluluk umut puanları (Multivariate $\eta^2 = .007$, $F(1, 717) = 5, 004$, $p = .026$) ve süreklilik umut puanları (Multivariate $\eta^2 = .000$, $F(1, 717) = .061$, $p = .804$) arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kırsal-merkez açısından durumluk umut puanları ($F(1, 717) = 11,71$, $p = .001$) ve sürekli umut puanları ($F(1, 717) = 12,32$, $p = .000$) arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Aileden algılanan sosyal destek açısından durumluk umut puanları ($F(2, 717) = 32,80$, $p = .000$) ve sürekli umut puanları ($F(2, 717) = 12, 97$, $p = .000$) arasında anlamlı bir fark elde edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin ikili ve üçlü etkileşimlerinin anlamsız olduğu görülmektedir.

Kırsal ve şehir merkezindeki lise öğrencilerinin umut puanlarını incelediğimizde kırsal kesimde okuyan lise öğrencilerinin durumluluk ve süreklilik puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Aileden algılanan sosyal destek düzeyine göre umut puanlarında nasıl bir farklılaşma oluştuğunu görmek için Post-hoc analizi yapılmıştır. Varyanslar homojen olmadığı için ve varyansın kaynağını görmek için Tamhane 2 testi kullanılmıştır. Herbir eşli karşılaştırma .008 düzeyinde (.025/3) test edilmiştir.

Bunun sonucunda aileden algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça durumluk umut puanları da artmaktadır. Ayrıca aileden algılanan sosyal destek düzeyi yüksek olan çocukların sürekli umut düzeyleri aileden algılanan sosyal destek düzeyi düşük-orta olanlara göre daha yüksektir. Aile desteği düşük ve orta olan gruplar arasında ise anlamlı bir fark yoktur.

TARTIŞMA

Ülkemizde çocuk yetiştirme tutumlarında en belirgin farklılaşma ailelerin çocuklara yaklaşımlarında cinsiyet farkı gözetme eğilimleri olarak beklenmektedir. Özellikle kırsal kesimde erkek çocuğa verilen önem ve yüklenen rol kalıpları aileden algılanan sosyal desteğin kız ve erkek çocukta farklılaşması yönünde bir beklenti doğurmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada kız ve erkek çocuk arasında umut düzeyi açısından belirgin bir farklılık beklenebilir. Ancak araştırma sonuçlarına göre kız ve erkek öğrencilerin umut düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuç Snyder ve arkadaşlarının (1991) kız ve erkek öğrencilerin umut düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermedikleri sonucunu desteklemektedir. Bu durum giderek bireysel bir toplum haline gelmemiz, kadın ve erkeğe yüklenen rol kalıplarının daha yuvarlak bir hal alması ve daha çok androjen tipte birey gelişiminin artması ile ilintilendirilebilir.

Araştırma sonuçları kırsal ve şehir merkezindeki lise öğrencilerinin umut puanları karşılaştırıldığında kırsal kesimde okuyan lise öğrencilerinin durumluk ve sürekli umut puanlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ülkemizin kırsal bölgelerinde ve il merkezinde okuyan öğrenciler gerek eğitimsel olarak gerekse sosyal olarak farklı uyarıcılara ve ana-baba tutumlarına mağruz kalmaktadırlar. Çok fazla uyarıcıyla yüzyüze gelen il merkezinde yaşayan öğrenciler ile modern hayatın birçok tecrübesinden ve gerçeğinden uzak olan kırsal bölge öğrencilerinin umut düzeylerinin farklılık göstermesi beklenen bir sonuçtur. Ayrıca bu bulgu kültürün sosyal psikolojik süreçler üzerindeki etkisi açısından incelendiğinde kırsal kesimdeki ergen daha toplulukçu bir yapı içerisinde yer almakta yani kişinin benliği iç-grup terimleriyle tanımlanmakta, bireysel amaçlardan ziyade grup amaçları ön plana çıkmakta, itaate dayalı sosyalleşme, sosyal destek ve karşılıklı ilişkililik görülmektedir. Bu anlamda kırsal kesimdeki ergenin umut düzeyinin yüksek olması bu grup dinamiğiyle ilişkili kabul edilebilir.

Öte yandan aileden algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça öğrencilerin durumluk umut puanları artmakta, aileden algılanan sosyal destek düzeyi yüksek olan çocukların sürekli umut düzeyleri algılanan sosyal destek düzeyi düşük-orta olanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgular araştırmanın ana hipotezini destekler yöndedir.

Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı sadece uygulama yapılan okullar ve benzer özellik gösteren liseler kapsamında geçerli olmasıdır.

Ayrıca çalışma sonuçlarının desteklediği gibi gelişimsel olarak ergenlik döneminde anlayamadığı ve sürekli olarak çatışma halinde olduğu aile, ne kadar olsa ergenin geleceğe ve hayata bakışını belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle sosyal desteğin aileden algılanan sosyal destek boyutu bu çalışmaya dahil edilirken arkadaştan algılanan sosyal destek boyutu ele alınmamıştır. İleri çalışmalarda arkadaştan algılanan sosyal destek boyutu ergenin umut düzeyine ilişkin çalışmalara dahil edilebilir.

KAYNAKLAR

- Akman, Y. & Korkut F. (1993). Umudun ölçüğü üzerine bir çalışma. *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 193-202.
- Curry, L. A., Snyder, C. R., Cook, D. L., Ruby, B. C., & Rehm, M. (1997). Role of hope in academic and sport achievement. [Umudun akademik ve spor başarısındaki rolü]. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(6), 1257-1267.
- Denizli, S. (2004). The Role Hope and Study Skills in Predicting Test Anxiety Levels of University Students [Umudun ve Çalışma Becerilerinin Üniversite Öğrencilerinin Sınav Kaygısını Yordamadaki Rolü]. Unpublished Master's Thesis. Ankara, Middle East Technical University.
- Frank, J. (1968). The role of hope in psychotherapy [Umudun psikoterapideki rolü]. *International Journal of Psychiatry*, 5, 383-385.
- Irving, L. M., Snyder, C. R., & Crowson, J. J., Jr. (1998). Hope and coping with cancer by college women [Üniversiteli kadınlarda umut, ve kanserle başa çıkma]. *Journal of Personality*, 66(2), 195-214.
- Snyder, C. R., Feldman, D. B., Shorey, H. S., & Rand, K. L. (2002). Hopeful choices: A school counselor's guide to hope theory [Umudlu seçimler: Bir okul danışmanın umut teorisi rehberi]. *Professional School Counseling*, 5(5), 298-307.
- Snyder, C. R., Irving, L. M., & Anderson, J. R. (1991). Hope and Health [Umudun ve Sağlık]. C. R. Snyder, & D. R. Forsyth (Ed.), *Handbook of social and clinical psychology: The health perspective* (Sosyal ve klinik psikoloji el kitabı: Sağlık bakış açısı, s.285-305). Elmsford, NY: Pergamon Press.
- Snyder, C. R., Sympson, S. C., Ybasco, F. C., Borders, T. F., Babyak, M. A., & Higgins, T. F. (1996). Development and validation of the state hope scale [Durumluk umut ölçüğünün geliştirilmesi ve geçerliliği]. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2), 321-335.
- Ünüvar, A. (2003). Çok Yönlü Algılanan Sosyal Desteğin 15-18 Yaş Arası Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine ve Benlik Saygısına Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya, Selçuk Üniversitesi.